

Kvindens Nattearbejde i Industrien.

Ved

Elna Dahlberg.

Ifølge Bestemmelserne paa den i Bern 1905 afholdte internationale Konference (se nærmere Nat. Tidsskrift, 1905, Side 438 ff.) afholdtes i September 1906 en international Regeringskonference, der resulterede i en Overenskomst, som kortelig gaar ud paa at forbyde Kvinders Nattearbejde i industrielle Virksomheder, der beskæftiger ud over 10 Arbejdere. Hviletiden skal mindst omfatte 11 paa hinanden følgende Timer; under disse 11 Timer skal altid Tiden fra 10 Aften til 5 Morgen være indbefattet; Overenskomsten skal ratificeres inden Udgangen af 1908.*)

Forud for Konferencen 1905 havde »Association internationale pour la protection légale des travailleurs« foranstaltet en sammenlignende Undersøgelse angaaende Kvinders Nattearbejde, omfattende næsten alle civiliserede Lande, selv Japan findes repræsenteret. Til hvert Land var stillet 12 Hovedspørgsmaal med en Del Underafdelinger. Af disse Spørgsmaal knyttede de fleste sig naturligt nøje til det behandlede Emne, idet der forlangtes Oplysning om, i hvilke Industrier Lovgivningen forbyder kvindeligt

---

*) Overenskomsten blev undertegnet af Danmark, Tyskland, Øster-
rig, Belgien, Spanien, Frankrig, England, Italien, Luxemburg,
Holland, Portugal, Sverige og Schweiz.

Kvindens Nattearbejde i Industrien.

Ved

Elna Dahlberg.

Ifølge Bestemmelserne paa den i Bern 1905 afholdte internationale Konference (se nærmere Nat. Tidsskrift, 1905, Side 438 ff.) afholdtes i September 1906 en international Regeringskonference, der resulterede i en Overenskomst, som kortelig gaar ud paa at forbyde Kvinders Nattearbejde i industrielle Virksomheder, der beskæftiger ud over 10 Arbejdere. Hviletiden skal mindst omfatte 11 paa hinanden følgende Timer; under disse 11 Timer skal altid Tiden fra 10 Aften til 5 Morgen være indbefattet; Overenskomsten skal ratificeres inden Udgangen af 1908.*)

Forud for Konferencen 1905 havde »Association internationale pour la protection légale des travailleurs« foranstaltet en sammenlignende Undersøgelse angaaende Kvinders Nattearbejde, omfattende næsten alle civiliserede Lande, selv Japan findes repræsenteret. Til hvert Land var stillet 12 Hovedspørgsmaal med en Del Underafdelinger. Af disse Spørgsmaal knyttede de fleste sig naturligt nøje til det behandlede Emne, idet der forlangtes Oplysning om, i hvilke Industrier Lovgivningen forbyder kvindeligt

---

*) Overenskomsten blev undertegnet af Danmark, Tyskland, Øster-
rig, Belgien, Spanien, Frankrig, England, Italien, Luxemburg,
Holland, Portugal, Sverige og Schweiz.

Nattearbejde, og da med hvilke Undtagelser og med hvormange Overtrædelser af Forbudet, samt om Virkningen af Nattearbejde. Andre af Spørgsmaalene havde tillige en mere vid Adresse, idet der spurgtes om Arbejderskernes Løn ved Dag- og Nattearbejde, om Hjemmearbejdets Udstrækning og om Hjemmearbejderskernes Løn i Sammenligning med Fabrikarbejderskernes. Saafremt de forskellige Lande havde kunnet give de ønskede statistiske Data, vilde Undersøgelsen have kunnet give værdifulde Oplysninger ogsaa udover det rent specielle Emne; men det er netop paa de rent statistiske Oplysninger, det synes at have skortet, hvilket til Dels forklarer, at kun Belgien har svaret koncist paa Spørgsmaalene, saaledes som de vare stillede; Danmark, repræsenteret ved Fabrikinspektør Frk. Annette Vedel, har vel ogsaa nøje fulgt de enkelte Spørgsmaal, men paa Grund af det foreliggende ringe Materiale var Besvarelsen meget knap; medens Belgien leverer 81 Sider, leverer Danmark kun 5 Sider. Norge, repræsenteret ved Direktør A. N. Kiær, har kun ydet $\frac{1}{2}$ Side; fra Sverige findes slet ingen Beretning. Det saaledes meget uensartede Materiale er samlet i et anseligt Værk paa ca. 400 Sider med en Fortale af Foreningens Generalsekretær Professor Bauer. Nogle Enkeltheder turde være af Interesse, nu da Rigsdagen snart vil blive stillet overfor en Afgørelse angaaende Spørgsmaalet om Gennemførelse her i Landet af Forbud mod Kvinders Nattearbejde.

I Professor Bauers Fortale oplyses det, at Daniel Legrand alt i 1844 begyndte Propaganda for internationalt Forbud mod Kvinders Nattearbejde; senere optoges Spørgsmaalet paa den 6te internationale hygiejnisk-statistiske Kongres, afholdt i Wien 1887; denne erklærer: »Man bør fordre Begrænsning af Arbejderskernes Arbejdstid og særlig Forbud mod Nattearbejde dels af hygiejniske, dels af moralske Grunde«. Paa Arbejderbeskyttelseskonferencen i Berlin 1890 vedtoges: »Det er ikke ønskeligt, at gifte og ugifte Kvinder paa over 16 Aar arbejder

om Natten eller om Søndagen«. Seks Stater, Tyskland, Østerrig, Storbritannien, Nederlandene, Sverige og Schweiz, var Tilhængere af Beslutningen, fem Stater bekæmpede den, nemlig Ungarn, Belgien, Spanien, Italien og Portugal. Danmark, Norge og Frankrig afholdt sig fra at stemme. Paa senere Kongresser er lignende Erklæringer afgivne. Aar 1900 vedtoges det paa Kongressen i Paris at optage en energisk Kamp mod Kvinders Nattearbejde.

Det første Skridt i saa Henseende blev den heromhandlede Undersøgelse. Af denne Undersøgelse fremgaar det, at Nattearbejde paa Undersøgelsens Tid var forbudt voksne Kvinder i 21 Stater, bl. a. i Tyskland, Frankrig, Storbritannien, Nederlandene, Schweiz, Østerrig, Rusland samt Italien fra Aar 1907, endvidere i en Del amerikanske og avstralske Stater. For mindreaarige var Nattearbejde forbudt i Danmark, Norge, Sverige, Finland, Belgien, Portugal, Ungarn samt i nogle amerikanske Stater; kun Japan staar uden nogetsomhelst Forbud.*)

At Nattearbejde er forbudt i 21 Stater vil dog langt fra sige, at Loven forbyder alle Kvinder Nattearbejde; i Rusland f. Eks. forbydes kun Nattearbejde i Tekstilmaskiner, i Østerrig kun i Fabrikker, Miner og Smedier, i næsten alle de øvrige Stater udstrækkes desuden Forbudet til Værksteder; enkelte amerikanske Stater og schweiziske

---

*) Ifølge den japanske Meddeler Mazasaki, Professor ved Universitetet i Tokio, kendtes Arbejderlove ikke i Japan før 1897; før den Tid behandlede mange Silkevæverier deres Arbejdere ud fra den gamle Manchester-Skoles Synspunkter, som en Slags Maskiner. Unge Piger lokkedes ved gyldne Løfter fra deres Hjem paa Landet til jerne Fabrikker, hvor de holdtes som i Fangenskab. Lang Arbejdstid — 17 Timer var ikke ualmindelig i Provinsen Shinshing — daarlig Kost og snavsede Sovesale var almindelige Arbejdervilkaar. Efter 1897 har Arbejderne begyndt at organisere sig, og det sociale Spørgsmaal er bleven af større og større Betydning; der synes at være Stemning for Forbud mod Nattearbejde. Kvindearbejdet i Fabrikker har langt større Betydning der end i Evropa; Kvinderne udgør ca. 60% af samtlige Fabrikarbejdere.

Kantoner gaar endnu et Skridt videre og forbyder Nattearbejde i Udsalgssteder; stedmoderlig behandlet er derimod næsten overalt Arbejdet i Vaskerier, Strygerier, Kontorer og Hoteller. En Oversigt vanskeliggøres dog derved, at der kan være ret stor Forskel paa Minimalstørrelsen af de Virksomheder, som de forskellige Lande medtager under Forbudet. (Se herom nærmere Nationaløkonomisk Tidsskrift 1905 Side 444). Endvidere vanskeliggøres en Oversigt derved, at de fleste Lande have en Del Undtagelser fra det almindelige Forbud; for at skaffe en omtrentlig Oversigt har Professor Bauer ved Hjælp af de indsendte Oplysninger forsøgt at opstille en Tabel omfattende de Lande, hvor en Statistik var blot nogenlunde mulig; dog med al Reservation. Ifølge denne Tabel synes Kvinders Nattearbejde i størst Udstrækning forbudt i Tyskland, Storbritannien, Schweiz og Nederlandene, hvor Forbudet omfatter tre å fire Femtedele af Industriens kvindelige Arbejdere; derefter kommer Frankrig og de Forenede Stater, hvor henved Halvdelen af Kvindene ere beskyttede mod Nattearbejde; i Belgien er $\frac{3}{5}$ af Industriens Kvinder under 21 Aar og saaledes beskyttede; i Danmark er derimod kun 5 0/0 *) under 18 Aar og dermed beskyttede.

Hvad angaar Undtagelserne fra Forbudene mod Kvinders Nattearbejde, maa der sondres mellem 2 Arter af Undtagelser, nemlig mellem permanente Undtagelser, hvorved enkelte ganske bestemte Fag helt eller delvis unddrages det almindelige Forbud, og midlertidige Undtagelser, d. v. s. saadanne, hvorved Nattearbejde kan tillades i en vis nærmere bestemt Tid af Aaret under særlige Omstændigheder, f. Eks. Naturuheld eller usædvanlig Ophoben af Arbejde i Sæsoner. Begge Arter af Undtagelser viser sig dog at være i stadig Aftagen. I

*) Dette Tal angiver den Procent, Kvinder under 18 Aar udgør af samtlige Kvinder indenfor de Virksomheder, som Fabriksloven af 1901 omfatter; Tallene maa, som sagt, i det hele tages med Reservation.

England f. Eks. kunde ved Revisionen af Fabrikloven i 1867 14 Timers Arbejde tillades i en Del Industrier i 96 Dage af Aaret; ved forskellige Love, senest ved Lov af 1895 er de 96 Dage blevne reduceret til 30 Dage; foruden dette Overarbejde tillader England fuldt Nattearbejde i Vaskerier, som drives af sociale Institutioner samt ved Nedsaltning af Fisk og ved Konservering af Frugt. Som Helhed maa England siges at være det Land, der næst efter Schweiz, hvis Lovgivning ikke hjemler nogen Undtagelse fra det almindelige Forbud, er naaet videst frem i sine Bestræbelser for at udrydde Undtagelserne. Paa Kontinentet findes gennemgaaende flere Undtagelser; som Eksempler paa Industrier, der i de fleste Lande er undtagne Forbudet mod Nattearbejde, omend i forskellig Grad, kan nævnes hele Sukkerindustrien samt Konservering af Fisk og Frugt. En Særstilling indtager i Almindelighed Systuer, Vaskerier og Strygerier. I alle Arter af Systuer findes paa visse Aarstider forceret Arbejde paa Grund af Sæsonarbejde, Modens Indflydelse m. m.; i Strygerier og Vaskerier findes i Ugens sidste Dage forceret Arbejde paa Grund af et almindeligt Ønske hos Publikum om rent Tøj Søndag Morgen. Den letteste Maade for Arbejdsgiveren at komme over Travlheden paa er da at give Arbejderne Overarbejde, og der findes i Værket ret uhyggelige Beretninger fra de forskellige Lande, angaaende hvad der i saa Henseende kan præsteres, hvor Forbud mangler. For en Forligskommission i Berlin oplystes det saaledes, at der i Vaskerier almindeligt arbejdedes 92 Timer ugentlig og uden Ophør fra Lørdag til Søndag; fra Østerrig oplyses det for Vaskerier, at 6 Timers Søvn er det almindelige. Lovgivningen har i Almindelighed behandlet disse Virksomheder meget lemfældigt. De smaa Systuer kommer tit ikke med, fordi Forbudet ikke strækker sig til saa smaa Virksomheder; Vaskerier er af og til helt undtagne. Selv i England, hvor Arbejde er forbudt Kvinder efter 10 Aften, staar Vaskerierne uden for det almindelige Forbud; dog er Arbejdstiden begrænset til

14 Timer i Døgnet og højst 60 Timer ugentlig. Den engelske Meddeler er da ogsaa meget misfornøjet med denne Ordning, som overhovedet med Forholdene i de mindre Vaskerier, idet vedkommende paastaar, at private Lejligheder hyppig omdannes til Dampvaskerier uden at egne sig dertil. Ogsaa i Tyskland er de almindelige Vaskerier og Strygerier uden Beskyttelse mod Nattearbejde; hvad Systuerne angaar ere disse vel ligesom i England beskyttede, men i 60 af Aarets Dage maa der arbejdes til 10 Aften. At Nattearbejde, særlig Overarbejde, dog ikke er nødvendigt i Strygerier, Vaskerier og paa Systuer fremgaar af Forholdene i Nederlandene; her er alt Nattearbejde for Kvinder forbudt i Vaskerier og Strygerier ligesom paa Systuer, uden Hensyn til Bedriftens Størrelse, efter 8 Aften om Vinteren, om Sommeren maa der arbejdes i Vaskerier og Strygerier til 9 Aften. Den hollandske Fabrikinspektør beretter, at Loven af 1889, der forbød alt kvindeligt Nattearbejde, vel til en Begyndelse rejste en Storm af Uvilje hos Indehaverne af de mindre Vaskerier, men at disse ved en bedre Ordning af Arbejdet efterhaanden har forsonet sig med Forbudet, ligesom Arbejderskerne nu er glade ved Forbudet; men han maa indrømme, at her som paa Systuer er strengt Opsyn stadig nødvendigt. Ogsaa i Schweiz og New York er Nattearbejde forbudt i ovennævnte Industrier. I Schweiz, hvor det almindelige Forbud mod Nattearbejde kun gælder Virksomheder med over 5 Arbejdere, har de fleste Kantoner udvidet Forbudet til alle Virksomheder; til Gengæld tillades enkelte Steder Overarbejde, men i Reglen kun mod Ekstrabetaling; nogle Stater forlanger endog, at Overarbejde skal betales med højere Timeløn end den almindelige.

Ligesom der i de forskellige Lande er Forskel paa Forbudets Udstrækning, saaledes er der ogsaa nogen Forskel paa, hvad man forstaar ved Begrebet Nattearbejde. I Danmark, Norge og Sverige, hvor Forbudet mod Nattearbejde kun omfatter unge Kvinder, betragtes Tidsrummet

fra Kl. 8 Aften til Kl. 6 Morgen som Nat, det vil med andre Ord sige, at der her sikres et Nattehvil paa 10 Timer. I intet evropæisk Land sikres der et længere Hvil; i Nederlandene, hvor der ligeledes sikres 10 Timers Hvil, er Hviletiden lagt anderledes, fra 7 Aften til 5 Morgen; i de fleste Lande er Minimalhviletiden sat lavere, til 8 á 9 Timer; som almindelig Regel tør man dog paastaa, at Tiden fra 9 Aften til 5 Morgen overalt i Evropa betragtes som Nat*). Den internationale Konference er saaledes paa den sikre Side, naar den forlanger Tiden fra 10 Aften til 5 Morgen indbefattet under det sammenhængende Nattehvil; mere vidtgaaende synes den derimod at være, naar den sætter 11 Timer som Minimalhvil; hertil er dog at bemærke, at de fleste Lande for Kvinder alt har fastsat en Maksimalarbejdsdag, hvorved der sikres en Hviletid, der ret væsentlig overstiger det natlige Minimalhvil.

De Motiver, der af de forskellige Landes Repræsentanter anføres til Fordel for Forbudet, er dels af hygiejnisk, dels af moralsk Natur. Kvinder siges at være mere modtagelige end Mændene for de Sygdomme, de forskellige Fag særlig medføre, ligesom de er meget udsatte for Aarebetændelser, Lunge- og Underlivslidelser; en god Nattehvil er det bedste Middel herimod. Mange anser Kvinders Nattearbejde for ligefrem samfundsfarligt, da Nattearbejdet formenes at influere paa den kommende Slægt paa dobbelt Maade, dels derved at kun sunde Kvinder kan føde sunde Børn, dels ved at Nattearbejde, særlig Overarbejde, hindrer Moderen i at yde Barnet den fornødne Røgt og Pleje. Til Støtte for denne Paastand kan anføres Oplysninger fra Tyskland, der viser, at Børnedødeligheden er størst i de Distrikter, hvor Kvinders Nattearbejde er mest udbredt. For Kvinder som for Mænd gælder det endvidere, at Nattearbejde er forkaste-

---

*) Som Undtagelse kan kun nævnes Rusland, der i visse Tilfælde kun beskytter Tiden fra 10 Aften til 4 Morgen,

ligt, fordi der notorisk sker flere Ulykkestilfælde ved Nattearbejde end ved Dagarbejde. Hvad angaar Nattearbejdets moralske Indflydelse er Udtalelserne ogsaa væsentligst i Favør af Forbudet; fra Tyskland meddeles ganske vist, at gifte Kvinder hyppig kan have en god moralsk Indflydelse i Arbejdsrummene; men her som de fleste Steder hævdes det, at Hjemmene absolut tager Skade; selvfølgelig er det ogsaa uheldigt ved Overarbejde at tvinge unge Piger til at færdes paa Gaden ved Nattetid. Gode Grunde kan der saaledes anføres til Fordel for lovmæssigt Forbud mod Nattearbejde, men stærk Sympati kan slige Lovforbud ikke gøre Regning paa til at begynde med, og vanskelige vil de være at gennemføre, særlig hvis man vil udstrække Forbudet helt ned til de ganske smaa Virksomheder, hvilket principielt set maa anses for det eneste rigtige, da det overalt hævdes, at Forholdene er mest sundhedsfarlige i de smaa Virksomheder.

Kvinderne er misfornøjede med slige Forbud, da de betragter dem som Indgreb i deres fri Bestemmelsesret; Arbejdsgiverne beklager sig højlydt over Forbudene, da de derved berøves billig Arbejdskraft, og kræver Beskyttelse for at kunne konkurrere med Udlandet. Hvad Kvindernes Klage angaar, maa den vist siges at være, om end forstaaelig, saa dog ufornuftig; mulig kan Forbudet i Øjeblikket tage Brødet ud af Munden paa nogle enkelte Kvinder, men for næsten alle Lande foreligger Oplysninger om, at Fabrikarbejderskernes Antal snarere er steget i Forhold til de mandlige Arbejders end gaaet ned efter Forbudet. Hvad Lønnen angaar har det ret almindelig vist sig, at Nattearbejde ikke lønnes bedre end Dagarbejde — Arbejdstiden er dog hyppig kortere — medens Overarbejde betales slet, hvis det overhovedet betales. Fakta synes altsaa at tale for, at Forbudet mod Nattearbejdet ikke har skadet Kvinderne i økonomisk Henseende; Forbudet mod Overarbejde formenes endog snarere at kunne være til økonomisk Gavn, idet der er Mulighed for, at Forbudet kan tvinge Publikum til at give sine Ordre i god

Tid og derved gøre den saakaldte døde Tid mindre død og den travle Tid mindre travl og derved fremskaffe en bedre Arbejdsfordeling.

At Forbudet mod Nattearbejde ikke har skadet de forskellige større Arbejdsgivere, søges bevist derigennem, at Eksporten fra de af Forbudet berørte Industrier ikke er gaaet ned. Hyppig have Arbejdsgiverne opnaaet dette Resultat ved Fremgang i teknisk Henseende; af Betydning i denne Sammenhæng er det ogsaa, at Nattearbejde regelmæssigt har vist sig ringere end Dagarbejde. Sikkert er det vel derimod nok, at man ved Forbudet let kan skade de smaa Virksomheder, hvor det har stor Betydning, at man ved lang Arbejdstid kan holde et mindre Personale og dermed mindre Lokale; men som sagt, er Nattearbejde skadeligt i de store Virksomheder, saa er det endnu mere skadeligt i de smaa med de forholdsvis daarlige Lokaler; og det er vel ikke udelukket, at Byrden ved Forbudet kunde lægges over paa Publikum. En værre Anke mod det almindelige Forbud mod Nattearbejde er den, af og til anførte, at Forbudet opfordrer til Hjemmearbejde, der kun vanskelig kan beskyttes.*) Professor Bauer gør imod denne Anskuelse gældende i sin Fortale, at det er de Lande, der tillader mest Nattearbejde, som tillige klager mest over Hjemmearbejde; som Helhed maa Anken dog vel nok siges at have nogen Berettigelse, og enkelte Kantoner i Schweiz at være inde paa den rette Vej, naar de samtidig med Forbudet mod Nattearbejde har udstedt Forbud mod at give Arbejde hjem efter endt Arbejdstid.

Ser man paa Forholdene herhjemme, tyder den foreliggende Statistik paa, at der i større Virksomheder kun forefindes meget lidt kvindeligt Nattearbejde; ifølge Frk. Vedels Oplysninger var paa Undersøgelsens Tid kun 1 $\frac{1}{2}$ %

---

*) Bemærk dog den tyske Lov af 30. Marts 1903 om Børns erhvervsmæssige Arbejde, et første Forsøg henimod Arbejdsbeskyttelse for Hjemmearbejde.

af samtlige de Kvinder, der arbejdede i Virksomheder, sorterende under Fabriktilsynet, beskæftigede ved Nattearbejde. Senere har Arbejdsraadet med en forestaaende Revision af Fabrikloven for Øje søgt at tilvejebringe nærmere Oplysninger om Kvinders Anvendelse ved Nattearbejde i industrielle Virksomheder ved at henvende sig til »Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening«. Spørgeskemaer udgik til 31 Foreninger; Resultatet blev, at i 22 Fag anvendtes Kvinder ikke til Nattearbejde, 3 Fag undlod at svare, i 6 Fag anvendte man Kvinder til Nattearbejde; af videre Betydning viste Nattearbejdet sig egentlig kun at være indenfor Tekstilindustrien, her beskæftigede 3 store Virksomheder (paa tilsammen 449 kvindelige Arbejdere) 168 Kvinder ved Nattearbejde. — Som Helhed tør man vel nok paastaa, at det eventuelle Forbud mod Kvinders Nattearbejde i Virksomheder paa over 10 Arbejdere ikke kan ventes at faa stor Betydning; af langt mere indgribende Betydning vilde derimod et Forbud blive, som forbød Kvinders Nattearbejde ogsaa i helt smaa Virksomheder, da det her som i Udlandet er paa Systuer, i Vaskerier og Strygerier de fleste og største Skader findes; det er langt mere Overarbejdet i de smaa Virksomheder, end det egentlige Nattearbejde, det gælder om at komme til Livs. Som en første Begyndelse i den antydede Retning tør man maaske betragte Bageriloven af 6. April 1906, der forbyder Kvinder under 18 Aar at arbejde efter 8 Aften og før 6 Morgen i alle Brød- og Kagebagerier samt Konditorier.